

AUGUST CARL FRİEDRİCH JASMUND VE MİMARİ FAALİYETLERİ*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yavuz**

Özet

Bu çalışmada, 1888'den 1907/1908'e kadar, yaklaşık 20 yıl boyunca Osmanlı Devleti hizmetinde çalışan ve pek çok resmi ve özel binanın yapımına imza atan Prusya hükümet mimarı August Carl Friedrich Jasmund'un faaliyetleri söz konusu edilecektir. Berlin'deki Alman Arşivleri ve kütüphaneleri ile İstanbul'daki Osmanlı Arşivlerinde yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen yeni belge ve bilgiler ışığında mimarın; biyografisi, Almanya ve Osmanlı Ülkesindeki yapısal faaliyetleri, bunların tanıtımı ve üslup anlayışına dair değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mimar, August Carl Friedrich Jasmund, Sirkeci Garı, Rumeli Hanı, Ragıp Paşa Köşkleri.

August Carl Friedrich Jasmund und seine architektonische Leistungen

Zusammenfassung

In dieser Recherche geht es um der preußischer Baumeister August Carl Friedrich Jasmund, der von 1888 bis 1907, 19 Jahre lang, im osmanischen Dienste gewesen war, und seine architektonische Leistungen. Mit der Begleitung der Archivdokumente in Berlin und in Istanbul werden seine architektonischen Leistungen in Deutschland und im Osmanischen Land beschrieben.

Schlüsselworte: August Carl Friedrich Jasmund, Bahnhof Sirkeci, Rumeli Passage, Villa Ragıp Pascha.

* Bu makale, 3-6 Mayıs 2006 tarihleri arasında, Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi-Sanat Tarihi Bölümü'nce düzenlenmiş olan, X. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan "Mimar August Carl Friedrich Jasmund ve Eserlerine Genel Bir Bakış" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

** Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü 25240 Erzurum. (e.posta: mmtayavuz@yahoo.de)

Son devir Osmanlı mimarisi, Tanzimat'la (1839) birlikte kapılarını İtalyan, İngiliz ve Fransız mimarlara açmıştı. Alman asıllı sanatçı Antoine-Ignace Melling ile başlayan süreç İtalyan Gaspare-Trajano Fossati ve Giuseppe Fossati, Giovanni Battista Barborini, İngiliz William-James Smith, Fransız Alexandre Vallauray ve Raimondo d'Aranco ile devam etmiştir.

Özellikle II. Abdülhamit devrinde gelişen ikili ilişkiler ile 1888'den itibaren Alman mimarların da aynı sahnede yer aldıkları görülür. Farklı alanlarda faaliyet gösteren Alman mimarlar arasında verimliliği ve ortaya koyduğu gösterişli eserler ile August Jasmund'un ismi öne çıkar. Ancak buna rağmen yakın zamana kadar Jasmund ile ilgili aslında pek fazla bir şey de bilinmiyordu.

Araştırmalarımızın ilk bölümünü yayınladığımız 2004 yılına kadar¹ bu mimarla ilgili tek arşiv belgesi, A. Nasır'ın doktora çalışmasında ortaya koyduğu ve TBMM Milli Saraylar Arşivi'nde bulunan Tezkere belgesi idi.² A. Batur da bu tezkereye atıf yapmakla birlikte, kaynak belirtmeksizin, Jasmund'un çalışmaları ile ilgili farklı bilgiler verir.³ Ancak bizim Berlin'de, Prusya Arşivlerinden elde ettiğimiz belge ve bilgiler, Jasmund'un bilmediğimiz pek çok yönünün açıklığa kavuşmasını sağlamıştır.

¹ Mehmet Yavuz, "Mimar August Jasmund-Hakkında Bilmediklerimiz", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Dergisi, Aydoğan Demir'e Armağan, Sayı XIII/I, Nisan 2004, s. 181-205.

² 30 Kanun-i evvel 1305 (11 Ocak 1890) tarihli bu tezkerede özetle; Jasmund'un Berlin Üniversitesinden diploma almış olup akademi tarafından şark mimarisini tetkik etmek üzere İstanbul'a geldiğinden ve daha önce Sirkeci İskelesinde istasyon binası bina ettiğinden bahsedilerek, bu defa Padişahın 27 Kanun-i evvel 1305 tarihli tezkiresi hükmünce, Mühendishane-i Berri Hümayun ile Sanayi-i Nefise Mektebinde muallimliğe ve Bab-ı Vâlâyı Seraskeri (Genelkurmay Başkanlığı) ve Tophane-i Amire (Tophane Amirliği) ve Bahriye (Deniz Kuvvetleri) ve Evkaf (Vakıflar) ve Rüşumat (Gümrük) dairelerince yapılacak binaların inşaat işleri ve bunların teftişine tayin edildiği ve gerektiğinde Ebniye-i Seniyye (Saltanat binaları) inşaatında dahi Jasmund'a müracaat edilmesi gerektiği şeklinde bilgiler mevcuttur TBMM, Milli Saraylar Arşivi, Defter 2295, s. 157, sıra no. 234. (Belge No.: 1). Ayrıca Bkz. Ayşe Nasır: Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar Üzerine Bir Deneme, I.T.Ü, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1991, s. 78, 81.

³ Kasımpaşa deresi ıslah projesi, Bağdat ve Dedeoğlu'da gümrük antrepoları keşif ve planları, 1894 yılı başında Yedikule civarında bir hapisane projesi, 1894 de gümrük antrepolarının sağlamaştırılması komisyonunda görev alma, 10 Temmuz 1894 depremi sonrası Osman Hamdi Bey'in sorumluluğunda Kariye Camii onarımında konsolidasyon (pekiştirme) çalışması ve Ekim 1894'te Şam'da Arap mimari stilinde bir cami yapımı görevi. Ancak bunların uygulanıp uygulanmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Afife Batur; "A. Jasmund", mad., DBIA. C. 4. İstanbul 1994, s. 317-318.

Bir bölümünü daha önce yayınladığımız bilgilere göre August Jasmund, 15 Eylül 1859 tarihinde, Almanya'nın Baltık Denizi'ndeki en büyük adası olan Rügen Adası'ndaki Sagard Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. İlkokul bilgilerini, aldığı özel derslerle elde etmiştir. On bir yaşına geldiğinde, 20 Nisan 1870'de, adanın güneydoğusunda bulunan Putbus Kraliyet Kolejine [Königliche Pädagogium] kaydolmuş ve 1877'ye kadar bu kolejde okumuştur.⁴

Mimar Jasmund karakter ve formasyon olarak kendini geliştirmiş bir kişiliktir. Saygılı, düzenli ve çalışkan bir öğrenci idi. Matematik, fizik, tarih, coğrafya gibi temel derslerin yanında edebiyat tarihine ilgi duyuyor, iyi derecede Latince ve eski Yunanca biliyordu. Bu iki antik dilin haricinde Fransızca ve İngilizceye de hâkimdi. Fakat en başarılı olduğu alan teknik çizim dersi idi. Zaten o da 1877 yılında kolejden mezun olduktan sonra bu yeteneği doğrultusunda mimarlık öğrenimi görmek üzere ağabeyi Robert Jasmund'un ardından Berlin'deki Kraliyet Mimarlık Akademisi'ne (Königliche Bauakademie)⁵ kaydolmuştur.⁶

Berlin Mimarlık Akademisi'nde; temel derslerin yanında, mekanik, yapı kurgusu ve statik, jeodezi ve tesviye gibi meslek dersleri ile antik yapı sanatı, stil bilgisi ve anıtlar tarihi gibi genel sanat tarihi dersleri yanı sıra sanatsal bina

⁴ Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 184, 185.

⁵ Berlin'deki bu Mimarlık Akademisi (Bauakademie) ilk olarak 21 Nisan 1799 tarihinde kurulmuş ve 01 Ekim 1799 da, Unter den Linden Caddesi üzerinde bulunan Sanat Akademisi'nin Marstall-Binası'nın üst katında hizmete açılmıştır. Bauakademie 35 yıllık bir aradan sonra, tasarım ve planları dönemin ünlü Alman mimarı Karl Friedrich Schinkel (1781-1841) tarafından yapılmış ve 1832-1836 yılları arasında Schinkelplatz'da dört katlı tuğla bir bina olarak yeniden kurulmuştur. Kısa sürede büyük ün yapan bu yeni Mimarlık Akademisi, Jasmund'un buraya kayıt olmasından iki yıl sonra, yani 1879 da yeni kurulan Kraliyet Teknik Yüksekokulu (Königlich Technische Hochschule) bünyesine katılmıştır. Tasarımcısı Schinkel'in de ölümüne kadar hocalık yaptığı bu mimarlık akademisi kısa bir süre içinde büyük ün yapmıştır. Sonraları Schinkel Mimarlık Okulu olarak anılmaya başlayan bu akademi Prusya mimarisinin oluşumunda da merkezi rol oynamıştır. Schinkel'in ölümünden sonra Akademi Binası Schinkel Müzesi olmuştur. Akademi binası 1920 den itibaren Alman Siyaset Yüksekokulu olarak kullanılmış, II. Dünya savaşında büyük çaplı hasar görmüş ve savaş sonrası yıkılarak yerine Demokratik Almanya'nın Dışişleri Bakanlığı Binası yapılmıştır. 1966'da bu bina da yıkılarak arsasının bir köşesine eski tarihi Mimarlık Akademisi'nin özgün tuğla duvarı bir anıt olarak yeniden inşa edilmiştir. Bkz. M. Scharabi, Architekturgeschichte des 19. Jahrhunderts, Tübingen-Wasmuth-Berlin 1993, s. 57, 58, 62, 247. Ayrıca bkz. Claude Mignot, Architektur des 19. Jahrhunderts, Köln 1983, s. 45, 46. <http://www.luise-berlin.de>, 07.06.2004. Hans-Joachim Wefeld, Ingenieure aus Berlin. 300 Jahre technisches Schulwesen, Berlin 1988.

⁶ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, 861). Zeugnis der Reife, Putbus, 13. September 1877 tarihli sertifika. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 185, 186.

kurgusu, malzeme bilgisi, inşaat yönetimi, maliyet ve işletme bilgisi dersleri de almıştır. Bunların haricinde; şehir ve kır yapılarının kurgusu ve donanımı ile ısıtma ve havalandırma sistemleri, su, kara ve demiryolu ile makine mühendisliği alanlarında da öğrenim görmüş ve 1882 yılı başlarında 23 yaşında iken akademiden mezun olmuştur.⁷

Jasmund, 30 - 31 Mayıs ila 1 Haziran 1882 tarihleri arasında girdiği devlet sınavından elde ettiği “uygulayıcı mimar” unvanı ile ilk olarak 9 Haziran 1882 tarihinde, 23 yaşında iken, Prusya Bayındırlık Bakanlığı’na atanmıştır.⁸ 15 Haziran 1882 tarihinden itibaren de Prusya Kültür Bakanlığı’nın Unter den Linden Caddesi, Nr. 4’deki yeni hizmet binası inşaatında görevlendirilmiştir. Bu bina tamamlandıktan sonra Jasmund Westfalen-Bad Oeynhausens’de yapımı süren sağlık kürü tesislerindeki tuzlusu kaplıcası binalarından IV nolu binanın [Badehaus IV] inşaatında “uygulayıcı mimar” olarak görevlendirilmiştir. Buradaki inşaat işleri, Osnabrück’deki inşaat müfettişi mimar Giesecke’nin önderliğinde Jasmund’a devredilmiştir. Kaplıca binasının 1886’da tamamlanmasından sonra Jasmund, ikinci devlet sınavına hazırlanmak için tekrar Berlin’e dönmüştür.⁹

24 Aralık 1887 tarihinde, ikinci devlet sınavından sonra elde ettiği “Hükümet Mimarı” (Königliche Regierungsbaumeister) unvanı¹⁰ ile bir üst kadroya atanmıştır. Bunun hemen akabinde, başta İstanbul olmak üzere, Şarkın bir bölümüne yapmayı planladığı araştırma-inceleme gezisi için Prusya Bayındırlık Bakanlığı’ndan 1 Ocak 1889 tarihine kadar izin istemiş ve bu isteği bakanlıkça uygun görülerek, 11 Ocak 1888 tarihinde, 28 yaşında iken İstanbul’a gelmiştir. İstanbul’da bulunduğu ilk yıllarda dikkatini, “Türk-Mağrip yapılarına!” çevirmiştir.¹¹ Buradaki genel araştırmalarının yanında çevredeki Osmanlı yapıtlarını, öncelikle de fetih öncesi Türk yapıtlarını incelemek amacıyla, Edirne, Bursa ve Manisa’da bulunmuştur. Bu arada Osmanlı saraylarında da incelemeler yapmıştır. Edirne’deki erken Osmanlı camilerinin yanında, özellikle Mimar

⁷ Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 185.

⁸ Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 187, 202-203.

⁹ Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 188.

¹⁰ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861, Beglaubigte Abschrift, Zeugnis- Der Regierungs-Bauführer, Berlin, 24 Dezember 1887 tarihli karne. Bkz. Mehmet Yavuz: a.g.m., (2004), s. 190, 191, 204, 205.

¹¹ Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 191.

Sinan'ın başyapıtı olan Selimiye Camii'ni ve İstanbul'daki diğer eserlerini yerinde ve hayranlıkla incelemiştir.¹²

1889 yılı sonuna gelindiğinde Jasmund, Sultan II. Abdülhamit'ten, bir müddet süreyle Osmanlı Devleti hizmetine geçmek ve bir yıl için öngörülen "Osmanlı Hükümeti bakanlıklar danışman mimarı" yanında "Yüksek Mühendis Mektebi ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Profesör"lük görevleri teklif eden bir davet¹³ almıştır. Prusya Bayındırlık Bakanlığı da bu doğrultuda Jasmund'a 1 Şubat 1891 tarihine kadar izin vermiştir.¹⁴

Çıkarılan irade uyarınca Jasmund, mimar ve denetim görevleri yanında, Mühendis Mektebi ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Profesör olarak 15 Temmuz 1890 tarihinden itibaren dersler vermeye başlamıştır. Osmanlı yüksek okullarında; yapı kurgusu, yapı malzemeleri, mimarlık ve bina tesisatı gibi dersler vermiştir. Bunun yanında, planları bizzat kendisi tarafından çizilen ve inşaat işleri de kendi denetiminde bulunan, devlete ait büyük yapıların ve en önemlisi de Sirkeci'deki gümrük binalarının planlama ve inşaatları ile ilgilenmiştir.¹⁵

Jasmund 1889 yılı içinde, bir taraftan mesleki ve lisan bilgilerini artırırken diğer taraftan resmi görevleri yanında bazı özel ve tüzel kişilere ait binaların yapımını da gerçekleştirmiştir.¹⁶ Bunların yanında, Almanya Elçiliği'nin

¹² Osmanlı Ülkesi'ndeki araştırma ve incelemeleri için bakınız Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 191, 192.

¹³ Burada söz konusu edilen davet, Sultan Abdülhamit II. nin Irade'si doğrultusunda hazırlanan, 30 Kanun-i evvel 1305 (11 Ocak 1890) tarihli tezkere ile aynıdır. Bakınız (Belge No 1).

¹⁴ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861, Urlaubsgesuch des Königlichen Regierungs- Baumeister August Jasmund. İstanbul, 27. Dezember 1889 tarihli belge. Ayrıca Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 192.

¹⁵ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861, Gesuch des Königlichen Regierungs- Baumeister August Jasmund um Urlaubsverlängerung. İstanbul, 22. Dezember 1890 tarihli belge.

¹⁶ Bir mimar olarak kısa sürede önemli itibar kazanan Jasmund, 1891 yılından itibaren Profesörlük ve bakanlık danışmanlığı yanında İstanbul'da; posta gümrük binası, bazı hastaneler, kışlalar ve bir bilim enstitüsü binası gibi çeşitli binaların projelerinin hazırlanması, Avrupalı sistemlerde bir kaç yeni gümrük binasının yapımı dışında, Samsun, Trabzon, İzmir ve Selanik'teki büyük Osmanlı limanlarında incelemelerde bulunmuş ve bu limanlarla ilgili genişletme projeleri ve maliyet hesapları çıkarmıştır. Bu bağlamda, İstanbul limanı için, ki burada Galata Köprüsü ile Sarayburnu arasındaki kısım kastedilmektedir, geniş çaplı transit depolama binalarının/antreplarının planlarını hazırlamış ve bunların inşaat işlerinin denetimini de yürütmüştür. GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 86. Gesuch um Urlaubsverlängerung. İstanbul, 10. Dezember 1891 tarihli belge. Ayrıca bkz. Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 193, 194.

Tarabya'daki yazlık sefaretlerinin bulunduğu parkta 4 Kasım 1889 tarihinde açılan Moltke Anıtı'nın tasarımı ve inşası da yine Jasmund tarafından yapılmıştır.¹⁷

1894 yılına gelindiğinde İstanbul büyük bir depremle sarsılmış ve pek çok bina zarar görmüştü. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamit, Jasmund'u, deprem sonrası camilerin, okulların ve benzeri kamu yapılarının restorasyonu için oluşturulan komisyonun başkanlığına getirmiştir.¹⁸

1888'de bir yıllık bir araştırma-inceleme gezisi için İstanbul'a gelen Jasmund, 1897 yılına gelindiğinde, başlamış olduğu bazı işleri henüz bitirememişti. Fakat Prusya Bayındırlık Bakanlığı Jasmund'un artık geri dönmesi gerektiğine karar vermiş ve başlamış olduğu işleri tamamlamak için kendisine 1 Temmuz 1897 tarihine kadar süre verilmiştir. Bu uzatma aslında Jasmund'un Almanya'ya geri dönüş sürecinin de başlangıcı olmuş ve 1 Ekim 1897 tarihinde, otuz sekiz yaşında iken Almanya'ya geri dönmüş ve 12 Ekim 1897 tarihinde Bayındırlık Bakanlığı İnşaat Dairesi Teknik Bürosu'ndaki yeni görevine başlamıştır.¹⁹

Osmanlı Devleti hizmetindeki başarılı işlerinden dolayı kendisine 1897 yılında II. derece Mecidiye Nişanı takdim edilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bir İrade; Jasmund'a daha önceleri üçüncü rütbeden bir Mecidiye Nişanının verildiğini ve bu irade ile üçüncü rütbe nişanının ikinci rütbeden Mecidiye nişanına dönüştürüldüğünü ifade eder.²⁰

Jasmund, Berlin İnşaat Dairesi teknik bürosunda görevli iken Honnover şehrine tayin edilmiştir. Burada yapım hazırlıkları süren Polis Sarayı (Polizei-

¹⁷ Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 193, 194.

¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde arkadaşımız Dr. Selman Can tarafından bulunan belge Jasmund'un bu görevine açıklık getirecek niteliktedir. Bu belgede özetle; “[...] deprem sonrası hasar gören camiler, ki bunlar Sultan Bayezit, Ayasofya, Akbıyık ve Güngörmez Camii ile bazı mescitlerdir, usta ve memurlar tayin edilerek keşfi ve bu çerçevede tamirata muhtaç olanların hemen tamir edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması için bir komisyon kurulması ve bu komisyonun başına da Sultanın emri üzerine Jasmund'un getirilmesi [...] 1310 Eylül 17 / 1310 Eylül 17. Sadrı Azam ve Yaveri Ekrem Cevat” şeklinde bilgiler yer alır. Jasmund bu görevlendirmeden büyük onur duymuş ve bu durumu; “Alman bilgi ve becerisinin diğer yabancılar karşısındaki üstünlüğünün bir kabulü”, olarak değerlendirmiştir. BOA: İrade Evkaf, No: 27-1312, R. evvel 29. Ayrıca GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861. Anlage zu Bericht No.125, Istanbul, 7. September 1894 tarihli belge. Ayrıca bkz. GStA: Rep. 93 B Nr. 2068; Abschrift, kaiserlich Deutsche Botschaft, Therapia, den 8. September 1894.

¹⁹ Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 198.

²⁰ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861. Berlin, 7. Januar 1898 tarihli belge. BOA: İrade-Taltifat-No.: 50/12, Muharrem 1315.

Präsidium)²¹ yeni hizmet binasının ivedilik gerektiren ayrıntı planlarının hazırlanmasında müfettiş Niemann'la birlikte çalışmıştır.²² Fakat çok geçmeden, tekrar Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti hizmetine geçmek için, Prusya Bayındırlık Bakanlığı İnşaat Dairesi'ndeki görevinden istifa etmiştir.²³

Putbus'daki okul kayıt defterine sonradan düşülen kayda göre; Jasmund'un ikinci İstanbul ikameti, yaklaşık on iki yıl sürmüştür. Bu on iki yıllık süre içinde Jasmund, Türkçe literatürde kendisine atfedilen²⁴ ve 1900'lü yılların başına verilen, Ragıp Paşa Köşkleri ve Rumeli ve Germania Hanı gibi bilinen yapıları

²¹ Hannover'de, Hardenbergerstrasse'deki bu yeni Polis binası üç yıllık bir inşaat süresinden sonra, 30 Ekim 1903 tarihinde hizmete açılmıştır.

²² GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861, Der Regierungs-Präsident. Hannover, 5. September 1898 tarihli belge.

²³ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861, Abschiedsgesuch des Regierungs-Baumeister A. Jasmund. Hannover, 7. Januar 1899 tarihli belge. Jasmund'un Almanya'daki görevinden ayrıldıktan sonra İstanbul'a ne zaman döndüğü ve burada hangi tarihte tekrar Osmanlı Devleti hizmetine girdiği yönünde elimizde net bir bilgi ya da belge şuan için yok. Jasmund'un ikinci İstanbul ikameti, burada ne kadar kaldığı, ne tür işlerle uğraştığı ve nerede öldüğü konusundaki bilgiler, Prusya memuriyetinde kalmadığı için, resmi kayıt altına alınmamıştır. Diğer taraftan, Jasmund'un 14 Ocak 1899 tarihinden itibaren başlayan ikinci İstanbul ikameti, Putbus Koleji öğrenci kayıt defterine sonradan ilave edilmiş bir bilgi notuna göre, 1911'den önce son bulmuş olmalıdır. Bu ilave notta Jasmund'un "1911'den önce İstanbul'da mimar olarak çalıştığı" kayıtlıdır. Ancak burada bir başka şey daha dikkati çeker ki oda bu ek bilginin önünde bulunan haç (†) işaretidir. Bu işaretten hareketle Jasmund'un 1911'den önce Almanya'ya geri dönmüş olabileceği ve muhtemelen burada genç yaşta ölmüş olabileceği söylenebilir. Öte yandan Mimar Kemalettin, 3 Ekim 1920 tarihinde kaleme aldığı nutkunda, hocası Mimar Jasmund ile ilgili düşüncelerini belirtirken, Jasmund'un "... Caddebostan sahilinde merhum Ragıp Paşa'nın sarayını (köşk) inşa ettiği sırada çok hastalanmış ve nihayetinde ölmüştür" demektedir. Bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin, Mimar Kemalettin'in Yazdıkları, Ankara 1997, s. 168. Bu ve Ragıp Paşa Köşkü'nün 1907-1908'lerde yapıldığı bilgisinden hareketle, Jasmund'un 1908 veya hemen öncesinde ölmüş olabileceği kabul edilebilir. Öte yandan Rügen Adası'ndaki Sassnitz Şehir Arşivi'nde Jasmund'la ilgili herhangi bir kayda rastlanamadı. Sagard Kasabası Belediye Arşivi'nin de 1991'deki bir yangında tamamen yok olması nedeni ile burada da onunla ilgili belge ya da bilgilerin varlığını tespit etme imkânımız ortadan kalkmış oldu. Doğduğu kasaba olan Sagard ve İstanbul'daki Alman toplumundan evangelist olanların defnedildiği mezarlıkların kayıtlarında ve de İstanbul'da ölüp de Almanya'ya gönderilen kişilerin kayıtları arasında Jasmund'un ismine rastlanamadı. Başkent Berlin'deki pek çok evangelist mezarlığı idaresinden de şu ana kadar aldığımız cevaplar da olumsuz oldu. Bu nedenlerle bu ve benzeri konular ancak Osmanlı Arşivlerinde bulunacak yeni belgelerle açıklığa kavuşabilecektir.

²⁴ Müfid Ekdal, Kapalı Hayat Kutusu-Kadıköy Konakları, İstanbul 2004, s. 252-254., M. Yavuz, a.g.t., (2001); M. Yavuz, a.g.m., (2002), s. 400-411.

yanında daha pek çok resmi ve özel binanın planlama ve yapımına imza atmış olmalıdır.

Uygulayıcı Mimar ve Hükümet Mimarı Olarak Görev Aldığı Yapılar

1-Prusya Kültür Bakanlığı Yeni Hizmet Binası

Jasmund'un yapımında görev aldığı ilk yapı Prusya Hükümeti Kültür Bakanlığı yeni hizmet binasıdır. 15 Haziran 1882 tarihinde yapımına dahil olduğu bu bina Berlin'de, Unter den Linden Caddesi üzerinde, Brandenburg Kapısı'nın hemen yakınında, 4. numarada bulunmaktadır. Jasmund 15 Haziran 1882 tarihinden itibaren bu binanın inşaatında mimar B. Kühn'ün yönetimi altında büro ve inşaat işlerini yürütmüştür.²⁵ Tasarımını mimar Kühn'ün yaptığı binanın yapımına 1879 yılında başlanmış ve 1883 yılında tamamlanmıştı. Karın kısmı geniş tutulmuş bir U plan şeması üzerine oturtulan bina, arka tarafta bir iç avluya açılıyordu²⁶. 46 m uzunlukta bir cephe ile caddeye bakan üç katlı binanın ana girişine, üst katlardaki farklı kütleli tasarımlarla da dikkat çekilmişti. Neo-klasik bir anlayışla tasarlanan ana cephede en dikkat çeken kısım, son kat üzerine ilave edilen ve heykeltıraş Gustav Eberlein tarafından, kumtaşı malzemeden yapılan kabartma frizi idi (Foto 1). İkinci Dünya Savaşı sırasında tahrip olan bina, daha sonra yıkılmış ve yerine yeni bir bina yapılmıştır. Bu binanın arsa konumu itibariyle olan çözümü, merkezde yer alan vurgulu ana girişi, benzer özellikler gösteren Rumeli Hanı için de bir model olmuş olmalıdır.

2- Bad Oeynhausen - IV Nolu Kaplıca Binası [Badehaus IV]

Westfallen-Bad Oeynhausen'deki kür tesisleri içinde yer alan bu yeni kaplıca binası inşaatının kaba işleri 1884 yılı bitiminde²⁷, tamamı ise 1885 yılı Ekim ayı sonunda tamamlanmıştır.²⁸ Jasmund, ilk kez inisiyatif aldığı bu inşaatta,

²⁵ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, 861, Nachweisung, 17. Janur 1883 tarihli belge. Jasmund Berlin'deki bu ilk görevi sırasında Gneisenastr. 20. I' deki adreste oturmuştur.

²⁶ Dieter Hildebrandt, Unter den Linden: Photographien, Berlin 1991, s. 108, 109.

²⁷ Rolf Bothe, Kurstaedte in Deutschland, Zur Geschichte einer Baugattung, Berlin 1984, s. 413.

²⁸ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, 861, Nachweisung, 14. Februar 1885 tarihli belge.

11 Nisan 1883'ten 31 Temmuz 1886 yılı sonuna kadar, uygulayıcı mimar olarak çalışmıştır.²⁹

Kür parkı içindeki bina, hafif bir yükselti üzerine kurulmuştur. Planlarını Prusya Hükümet mimarı S. Gorgolewski'nin hazırladığı bina müfettiş Giesecke'nin gözetiminde ve Jasmund'un uygulayıcı mimarlığında yapılmıştır.³⁰ Tuğla-kumtaşı birlikteliği ile yapılmış olan binanın planı H şeklinde aksiyal-simetrik bir görüntü sergiler.³¹ Giriş kısmı ile merkezi bölümdeki yüksek kasnaklı kaburgalı kubbe, yapının en gösterişli bölümleridir. Yuvarlak kemerli giriş kısmının üstü, içinde pınar tanrıçası (Arethusa) ve yıkanan çocukların rölyeflerinin olduğu üçgen bir alınlıkla taçlandırılmıştır. Bu özellikleri ile giriş kısmı, İtalyan Rönesansı stilindedir. Sekizgen planlı mekân da içerden zengin süslemeleri ile, dışarıdan da neo-barok stilindeki kaburgalı kubbe yapılanması ile dikkat çeker.³² Binanın dört köşesi ikişer katlı pavyonlarla/köşklerle vurgulanmış olup bunlar mansart olarak nitelendirilen³³ çatılarla örtülmüştür. Bu nitelikleri ile yapı, Prusya klasisizminden ziyade, Fransa'da hâkim durumdaki neo-rönesans ve neo-barok stillerinin izlerini

²⁹ Jasmund bu inşaatta idari işler yanında; inşaat ön hazırlıkları, bina çizimlerinin tamamlanması, havuz yapımı, marangozluk, su tesisatı ve alçı kabartma işlerini yapmıştır. Ayrıca merkezi ısıtma sisteminin projelendirmesi ve uygulaması, iç mekânlardaki değişikliklerin yanı sıra bazı mekânların genişletme işleri ile kür parkı planının hazırlanması ve yapım işi de yine Jasmund tarafından yapılmıştır. GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, 861, Nachweisung, 14. Februar 1885 tarihli belge. Aynı kaynak, Nachweisung, Berlin, den 24. Juni 1885 tarihli belge. Ayrıca Zeugnis, 11. August 1886 tarihli rapor.

³⁰ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, 861, Zeugnis, 11. August 1886 tarihli rapor. Rolf Bothe: Kurstaedte in Deutschland, Zur Geschichte einer Baugattung, Berlin 1984, s. 413. Petra Simon-Margrit Behrens, Badekur und Kurbad. Bauten in deutschen Baedern 1780-1920, München 1988, s. 169.

³¹ Petra Simon-Margrit Behrens, Badekur und Kurbad. Bauten in deutschen Baedern 1780-1920, München 1988, s. 170.

³² Königl. Badeverwaltung (Editör): Bad Oeynhausen Westfallen, 1911, s. 42, 44.

³³ İlk kez barok devirde Fransız mimar François Mansart (1598-1666), Fransız mimarisinde klasisizmin öncüsü, tarafından geliştirilen bu çatı tipi; dört yöne bakan dik meyiller ve bunların üstüne gelen daha kısa ve yatık bölümlerden oluşur. Örneğin Chateau de Blois, 1635-38, Orleans. Bkz. N. Atasoy, 17. ve 18. Yüzyıllarda Avrupa Sanatı, İstanbul 1985, s. 49, 51, 52, 55. Ayrıca bkz. Barbara Borngaesser, "Architektur des Barock in Frankreich", Die Kunst des Barocks: Architektur-Skulptur-Malerei, Köln 1997, s. 124, 125. 153.

yansıtır. Ancak 1880’li yılların moda stili neo-rönesans izleri daha belirgindir³⁴ (Çizim 1, Foto 2).

Bu kaplıca binası, gerek aksiyal-simetrik planı, gerek tercih edilen mimari stil ve bu stillerin karakteristik elemanları ile ve gerekse değişken malzemesi ile (taş-tuğla), Jasmund’un İstanbul’da yapacağı fonksiyonu farklı yapılarda da bir etki olarak karşımıza çıkmaktadır.

3-Sirkeci Gar Binası: 1889-1890

Jasmund’un İstanbul’da yapımını üstlendiği ilk yapı Sirkeci’deki Gar binasıdır. Rumeli Demiryollarının (1869-1887) başlangıcında bulunan istasyona ilk etapta, küçük ölçekli geçici binalar yapılmıştı (Çizim 2). Şirketin Almanlar tarafından satın alınmasından sonra (1887) bir proje müsabakası düzenlenmiş ve 11 Şubat 1888 tarihli irade uyarınca, Jasmund’un hazırladığı projenin uygulanmasına karar verilmiştir.³⁵

1889-1890 yılları arasında yapılan bina; doğu-batı doğrultusunda konumlandırılmış olup, tam bir aksiyal-simetrik plana sahiptir. Planın merkezinde aynı zamanda binanın en gösterişli kısmı olan vestibül/büyük hol bulunur. Başta VİP salonları olmak üzere içerde ve dışarıda tercih edilen zengin süsleme unsurları, Jasmund’un bezemeci yanının üstünlüğünü gösterir. Jasmund’un Osmanlı

³⁴ Rolf Bothe, Kurstaedte in Deutschland, Zur Geschichte einer Baugattung, Berlin 1984, s. 414. Köster, Baldur: Bad Oeynhausen. Ein Architekturmuseum des 19. Jahrhunderts, München 1985, s. 45.

³⁵ Arşiv belgelerinde bu net bilgiler varken, Barillari ve Godoli bu gar projesi tasarımında Simon Balyan tarafından yapılmış bir suluboya resmindeki binayı (Foto 6) Sirkeci Garı Projesi olarak tanıtmışlar ve Jasmund’un Sirkeci Garı için proje hazırlarken, Simon Balyan’ın bu projesinden, özellikle de orta eksendeki, “İslami karakterli” merkezi bölümün tasarımından etkilenmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat bu yanlış bir değerlendirmedir. Şöyle ki, Barillari ve Godoli’nin Balyan Ailesinden birinin Sirkeci Garı Projesi olarak tanıttıkları bina, Simon Balyan’ın bir Antrepo Binası tasarımından yaptığı suluboya resmidir. Bu resim incelendiğinde, tasarlanan binanın doğrudan rıhtım üzerinde kurulduğu ve verandalarının deniz cephesi boyunca uzandığı görülür. Ancak gar binalarında verandalar her zaman ray cephelerinde yapılır. Bir diğer husus da tarihle ilgilidir. Sirkeci Gar binası proje yarışması 1888 yılının başlarındadır. Sarayburnu-Sirkeci arasına Antrepo binası yapımı planlaması ise 1890 yılında, yani Sirkeci Gar binasının hizmete girmesinden sonra başlar. Bu durumda, Tuğlacı’nın Antrepo Binası, Barillari ve Godoli’nin Gar Binası dedikleri proje ya da tasarım, kütleli tasarımı bakımından Sirkeci Gar binasında uygulanan modelden ziyade Galata Rüsumat Binası (1910) ile benzeşir. Tarih farkını dikkate aldığımızda söz konusu iki tasarımın Jasmund’un Sirkeci Gar binasından etkilenmiş olabileceğini düşünmek mantık gereğidir. Mehmet Yavuz, a.g.m., (2002) s. 403.

mimarisini inceleyip etkisinde kalarak³⁶ seçmecî bir anlayışla tasarladığı Sirkeci Garı'nda, aslında bir üslup çelişkisi içinde olduğu görülür. Ancak tasarımda tercih ettiği unsurlar daha ziyade Arap-Mağrip mimarisinde görülen unsurlardır. Bu durumu, kendisi de fark etmiş olmalıdır ki, daha sonraki çalışmalarında bu tür bir tasarıma girişmemiştir (Çizim 3, Foto 3).

Sirkeci Gar binasında, Fransız barok saraylarından esinlenerek oluşturulan ve Avrupa'da; Wunstorf (1844-48), Bielitz (1854), Hannover Merkez, (1876-79), Düsseldorf (1890) gibi pek çok istasyon binasında uygulanan aksiyal-simetrik plan anlayışı, Osmanlı coğrafyasındaki; Şam (1908), Medine (1908), İzmit (1900-10), Halep (1913) ve Edirne (1907-14) gar binalarını etkilediği görülür.³⁷ Bunlardan özellikle Mimar Kemalettin'in Edirne ve Mimar Hellmuth Cuno'nun Halep için I. Ulasal Mimarlık Akımı etkisiyle tasarladıkları gar binaları en çok dikkati çekenlerdir. Ancak bu gar binasının tasarımında Jasmund'un; plan tercihi, kütle biçimi ve malzeme kullanımı bakımından Bad Oeynhausens-IV Nolu Kaplıca Binasının genel karakteristiğinden etkilendiği gözlerden kaçmamaktadır.

4-Moltke Anıtı: 4. Kasım 1889

Tasarımı Jasmund tarafından yapılan³⁸ Moltke Anıtı³⁹ Tarabya'da, Alman yazlık sefaretinin parkı içinde bulunur. Tümüyle mermer malzemeden yapılan anıt; üç basamaklı bir platform üzerinde, kaide ve gövde kısımlarından oluşur. Kaide kısmındaki çerçevelerden ön taraftakinin içinde kabartma yazı olarak "Moltke 1835 – 1839" ve arka yüzdekinde yine aynı şekilde "İstanbul'daki Almanlar tarafından 1889 yılında yaptırıldı" yazılıdır. Kaidenin yan yüzlerinde ise sağda Prusya Krallık işareti W/R ve diğer tarafta ise Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası bulunmaktadır.

³⁶ GStA PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861, Gesuch des Königlichen Regierungs- Baumeister August Jasmund betreffend Urlaubsverlängerung. İstanbul, 31. Dezember 1888 tarihli belge.

³⁷ Mehmet Yavuz, Eine vergleichende Studie über den Bahnbau und die Bahnhofsarchitektur der Anatolischen Bahnen und der Bagdadbahn mit ihren Vorbildern im Deutschen Reich, Dissertation an der Ruhr Universität Bochum, Fakultät für Geschichtswissenschaft, 2006/ Doktora Tezi, Ruhr Üniversitesi-Bochum, Tarih Fakültesi, 2006, s. 200-205.

³⁸ İstanbul'daki Almanlar tarafından yaptırılan anıtın açılışı 1889 yılında İstanbul seyahati sırasında bizzat İmparator Wilhelm II. tarafından yapılmıştır. Mehmet Yavuz, a.g.m., (2004), s. 194.

³⁹ 1835-39 yılları arasında Osmanlı Ordusuna danışmalık yapmış ve ayrıca İstanbul'un ilk imar planını da hazırlamış olan Hellmut von Moltke (1800-1891) 1858'den 1888'e kadar da Prusya Genelkurmay Başkanlığı yapmıştır. Bkz. M. Rifat Akbulut, "Moltke, Helmuth von", DBİA, C. 5, s. 486-487.

4,15m yüksekliğindeki obeliskin dip kısmında Moltke'nin bronz-döküm olarak yapılmış kabartma resmi bulunur (Foto 4).

Köken itibarıyla eski Mısır'a dayanan bu tür obelisk örneklerinden İstanbul'daki, en çok bilineni Hipodromdaki Theodosius dikili taşıdır. Bu ve Mısır'daki benzer anıtlar, Avrupa'daki pek çok obeliskin öncüleri durumundadırlar. Moltke Anıtına en yakın benzerlik gösteren örnekler arasında; Roma'daki Mısır Anıtı (15. yy), Vatikan'daki Augustus Obeliski (1588), Cornwall'daki Obelisk (19.yy) gösterilebilir. Fakat Jasmund'un Putbus'da okuduğu Kolej'in önündeki Circus Meydanı'nda bulunan Obelisk (1845-72) Moltke Anıtı ile benzer form özellikleri göstermesi bakımından mimarı doğrudan etkilemiş olmalıdır.

5-Sarayburnu Antrepoları: 1890

Gümrük binaları ve antrepolar 1890'lı yıllarda büyük bir sorun haline gelmiş ve bu sorunun çözümü için bir İrade-i Seniyye çıkarılmıştır. İrade hükmünce Sirkeci'deki gümrük binaları ile İstanbul limanı transit depolama binaları, diğer adıyla antrepoların, planlama ve denetim işleri ile mimar Jasmund görevlendirilmiştir.⁴⁰

Bir tarafta arşiv belgelerinde Sirkeci-Sarayburnu Antrepoları tasarımının Jasmund tarafından yapıldığı hakkında net bilgiler yer alırken Pars Tuğlacı, çok sayıdaki yanlışlarına bir yenisini ekleyerek, Sarayburnu Antrepo binasını Simon Balyan'a mal etmiştir.⁴¹ Fakat Simon Balyan bir desinatör olarak Balyanlar'ın atölyesinde tasarlanan ya da onlara ihale edilen projeleri suluboya tekniği ile resmetmesiyle bilinir. Tuğlacı'nın kitabında yer alan Sarayburnu Antrepoları görüntüleri de bu tür bir suluboya çalışmadan ibarettir. Nitekim eski fotoğraflarla genel görüntüsü belli olan Sarayburnu Antrepolarının, Simon Balyan'ın suluboya resimlerindeki Antrepo tasarımından farklı olduğu açıktır⁴² (Foto 5, 6).

⁴⁰ BOA'ndan elde ettiğimiz belgeye göre; "[...] Devlet daireleri mimarı ve Hendese-Hane ve Sany-i Nefise Muallimi mösyö Jasmund tarafından çizilip komisyona sunulan plana tatbiken Antrepo Ebniyesinin inşası Ohannes Kalfaya ihale buyrulmuştur. [...] İrade uyarınca Mösyö Jasmund'un planları üzerine Antrepoların inşası için Ohannes Kalfa ile komisyon arasında bir mukavele imzalanması kararlaştırılmıştır. Bu gibi inşaatlardaki üstün bilgi ve tecrübesi belirtilerek Mimar Jasmund aynı zamanda Ohannes Kalfa ile yapılacak mukavelename ve şartnameyi tetkik etmekle görevlendirilmiştir" BOA. Y.PRK. ML. Dosya No. 10, Gömlek No. 55, 29 Şevval 1307 (18 Haziran 1890).

⁴¹ Pars Tuğlacı, Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin Rolü, İstanbul 1993, s. 660.

⁴² Eski fotoğraflardan (Foto 5) Sirkeci Garı ile Sarayburnu arasında inşa edildiği anlaşılan Antrepo binası 1950'li yıllarda yapılan sahil yolu nedeniyle bu alanda bulunan pek çok

6-Rumeli Hanı: 1896

İstiklal Caddesi üzerinde 89 numarada bulunan Rumeli Hanı'nın mimarı, aynı yerdeki diğer Afrika ve Anadolu hanları gibi, Jasmund'dur.⁴³ Ragıp Paşa tarafından yaptırılan bu han binası, zemin katla birlikte toplam yedi katlı, kâgir (tuğla) bir binadır. Barok ve ampir üslupta plastik süslemelerle bezeli ana giriş üzerinde oluşturulan kartuş içinde "Rumeli Çarşısı 1312/1896" yazıtı bulunur. Bu kısmın haricinde, binanın iç boşluğuna bakan yüzleri de dâhil olmak üzere, diğer cephelerde neo-klasik ile neo-rönesans mimari unsurları, belli bir denge içinde kullanılmıştır. Binanın yüksekliğinden ve kütleli taşkınlıklarından doğan baskın düşey çizgilenmeler, çok sık kullanılan konsol ve kornişlerle dengelenmeye çalışılmıştır. Bu uğraşa orta ekseninde ikinci ve dördüncü katlara eklenen balkonlar da katkı sağlamaktadır (Foto 7).

Dışardan blok halinde görünse de içerde bırakılan ışık ve hava boşluğu nedeniyle bina birinci kattan itibaren, karın kısmı dar bir U planı sergiler. Yapı bu özelliği ile Berlin'deki Prusya Kültür Bakanlığı Binası ile benzeşir. Jasmund, orta Avrupa mimari geleneğinin etkisinden kurtulamamış olacak ki, bu han binasının Ağa Camii'ne bakan köşesine, kaburgalı bir kubbe yerleştirmiştir (Foto 8). Bad Oeynhausen - IV Nolu Kaplıca binasının merkez bloğu üzerindeki barok nitelikli kubbeyi hatırlatan bu kubbe fonksiyonsuzdur. Kasnağın köşeye bakan yüzünde bir çerçeve içine Arap harfleri ile "Ya Hafız" yazılmıştır. "Ey Koruyan" olarak Türkçeleştirebileceğimiz bu ifade, aslında binanın tanrı tarafından korunması dileğini belirten bir dua olmalıdır. Genel olarak değerlendirecek olursak, bu han binası İstiklal Caddesi üzerinde, 19. yy sonlarında Avrupa etkisinde yapılmış aynı işlevli pek çok bina ile yakın form ve stilistik özellikler gösterir.

tarihi bina ile birlikte yıkılmıştır. İki katlı ve oldukça uzun planlanmış olan binanın tam olarak ne zaman bittiğini henüz tespit edemedik. Tasarım ve planlarının da şuan için bulunamaması nedeniyle mekân tarifi ve kurgu özelliklerinden bahsedemiyoruz.

⁴³ II. Abdülhamid'in başmabeyincisi Ragıp (Sarıca) Paşa, devlet görevlerinin yanı sıra ticaretten kazandığı paralarla 1890'lı yılların başından itibaren Beyoğlu'nda, İmparatorluğun yayıldığı kıtaların ismini verdiği üç han binası yaptırmıştır. Anadolu, Afrika ve Rumeli Hanı olarak isimlendirdiği bu hanlardan en gösterişlisi İstiklal Caddesi üzerindeki Rumeli Hanı'dır. Mimar Kemalettin'in verdiği bilgilere göre, "... çok sayıda küçük bina yanında Beyoğlu'nda Ragıp Paşa hanlarının avan projeleri ..." Jasmund tarafından yapılmıştır. Bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin, a.g.e., (1997), s. 168.

7- Hannover Polis Hizmet Binası (Polizei-Präsidium): 1897-1903

Hannover’de Hardenberger Caddesi üzerinde bulunan bina, üç yıllık bir inşaat süresinden sonra, 30 Ekim 1903 tarihinde hizmete açılmıştır.⁴⁴ Plan olarak, güneydoğu köşesi açık bırakılmış, dört kollu ve beş katlı kompleks bir yapıdır. Her köşesinde yuvarlak bir kuleye yer verilen binanın cephe tasarımları, Alman neo-rönesans stilindedir. Bu durum özellikle çatı kısmında belirgindir. Genel görüntüsü itibariyle bu kompleks bina rönesans devrinin Güstrow ve Neuhaus Sarayları ile Leipzig ve Rothenburg Belediye Binaları’nı hatırlatır.⁴⁵ Ancak, özellikle ana giriş kapısı ve Waterloo Sokağı’na açılan girişlerdeki; bilezikli sütunlar, kırık kütleli kapı alınlıkları ve ana giriş üzerindeki ağır ve hareketli uygulamalar ile miğfer şeklindeki kuleler, barok unsurlar arasındadır (Çizim 4, Foto 9). Burada bizim için ilginç olan, bu her iki kapıdaki barok tarzı uygulamaların Jasmund’un daha sonra Eminönü Bahçekapı’da yaptığı Deutsche Orientbank binasında karşımıza çıkacak olmasıdır (Foto 12, 13).

8-Ragıp Paşa Köşkleri: 1907

Ragıp Paşa Köşkü

Ragıp (Sarıca) Paşa (1857-1920), Caddebostan Plajına bakan yerdeki 27 dönümlük araziye satın alarak buraya iki köşk yaptırmıştır. Paşanın ikinci hanımından olan kızı Nahide Sarıca Hanım’ın verdiği bilgilere göre Köşkerin mimarı A. Jasmund’dur. Ragıp Paşa’nın kendi köşkü 1906 da, kızı Tevhide

⁴⁴ Hannover’deki yeni Polis Hizmet Binasının planlaması 1897 yılında başlamıştı. Arsa tespiti ve kat planlarının hazırlanması işi Hannover Yerel Hükümeti bünyesinde görevli müşavir Richard Albert Niemann’a verilmişti. Ancak her hazırlanan taslağın Berlin’den yeni değişikliklerle geri dönmesi içinden çıkılmaz bir hal almıştı. İnşaatın da ivedilik arz etmesi dolayısıyla mimarlık bürosuna yeni elemanlar takviye edilmiş, Jasmund da bu kapsamda Hannover’e gönderilmiştir. Jasmund burada özellikle tartışma yaratan kısımların çiziminde Niemann’a önemli katkılar sağlamıştır. Nihayet Ekim 1897 ye gelindiğinde bugünkü plan oluşturulabildi (Çizim 4). Planlama ve kurgusu büyük ölçüde Niemann’a ait olan binanın cephe tasarımları Paul Kieschke yapmıştır. Gsta PK, I HA Rep. 93 B Ministerium der Öffentlichen Arbeiten, Nr. 861, Der Regierungs- Präsident. Hannover, 5. September 1898 tarihli belge. Günther Kokkelink: “Planungs- und Baugeschichte des “Königlichen Polizei-Præsidioms” in Hannover-heute: Polizei-Direktion”, Von der Polizei der Obrigkeit zum Dienstleister für öffentliche Sicherheit, Hannover 2003, s. 20, 21.

⁴⁵ Günther Kokkelink, a.g.m., (3003), s. 17, 20, 25,27.

Hanım'ın köşkü ise 1907 yılında tamamlanmıştır.⁴⁶ Bu iki köşkün yapılış yılları da Jasmund'un ikinci İstanbul ikameti yıllarına gelmektedir.

Ragıp Paşa Köşkü kâgir olup dört katlıdır. Jasmund, asimetrik plana, deniz cephesinde iki poligon köşe kulesi ile, iç kısımda kare gövdeli bir ana kule eklemiştir. Ana kulede mansart tipi bir çatıyı tercih etmiş olması, Bad Oeynhausensinde Kaplıca Binası etkisinin bir devamı olarak görülebilir. Ragıp Paşa Köşkü'ndeki dekoratif amaçlı kemerli balkonlar, sütunlar, konsollar, panjur ve pencere formlarının Tevhide Hanım Köşkü'nde de tekrarlanmış olması, köşkların mimar ve ustalarının aynı olduğunun bir işaretidir (Foto 10).

Tevhide Hanım Köşkü

Ragıp Paşa bu köşkü, Kurmay Albay Mısırlı Hasan Tosun Bey'le evlenen kızı Tevhide Hanım'a düğün hediyesi olarak yaptırmıştır. Köşkün 1907 yılında yapıldığı biliniyordu. 1983'teki restorasyon çalışmaları sırasında tavan süslemelerinde 1907 yılının çeşitli aylarına ait tarihler ve birkaç nakkaş imzası tespit edilmesi, yapım yılını kesinleştirmiştir.⁴⁷

Genel olarak kübik bir görünüm sergileyen Tevhide Hanım Köşkü, üç katlıdır. Ana malzemesi tuğla olan köşk, dıştan ahşapla kaplanmıştır. Ragıp Paşa köşkünün aksine, katı simetrik bir plan anlayışı sergileyen yapının her katında bir hol, birer büyük salon ve bunların etrafında sıralanmış dört oda vardır. Yapının en gösterişli mekânları, merdiven holü ve büyük salonlarıdır. Bu mekânların tavan süslemelerinde geleneksel ve batı tarzı teknik ve motifler kullanılmıştır. Dış tasarımda karşılıklı cepheler, genelde simetrik çizgiler taşır. Geniş bir saçak altına alınan cepheler, balkonlar, çıkmalar, uzun dikdörtgen pencereler ve ahşap rustikalarla hareketlendirilmiştir. Orta katın üçer sütunlu balkonları, hareketlenmede belirleyicidirler⁴⁸ (Foto 11).

Bu köşklere planlama ve mimari sitil olarak rönesans, barok ve klasik Türk mimarisinin unsurları bir arada kullanılmıştır. Bu nedenle söz konusu köşklere son devir Osmanlı mimarisi içinde, özellikle de Boğaziçi'nde yabancı mimarlar

⁴⁶ Müfid Ekdal, Kapalı Hayat Kutusu-Kadıköy Konakları, İstanbul 2005, s. 250, 252-254.

⁴⁷ Yıldız Demiriz, "Caddebostan'da Mabeyinci Ragıp Paşa'nın Kızı İçin Yaptırdığı Köşk Hakkında Bazı Notlar", Semavi Eyice Armağanı, İstanbul 1992, s. 152. Müfid Ekdal: e.g.e., s. 250.

⁴⁸ Mehmet Yavuz, 19. Yüzyıl Sonu 20. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Alman Mimarların Yaptıkları Mimari Eserler, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, s. 153-160, 169, 170. Mehmet Yavuz, "Osmanlı'da Alman Mimarlar ve Eserleri" TÜRKLER, C. 15, Ankara, 2002, s. 407.

tarafından Avrupa modellerine göre yapılmış, ancak geleneksel unsurlardan da alıntı yapan, sivil mimari grubu içinde değerlendirmek durumundayız.

9-Germania Han: 20. yy başı

Üzerinde “Deutsche Orientbank A.G.” yazan ve yapım kitabesi bulunmayan bina, ticaret amaçlı yapılmış olup Germania Han olarak bilinir.⁴⁹ Mimarı, Türkçe literatürde Jasmund olarak geçer.⁵⁰ 1900-1910 arasında yapıldığı, bu yıllarda alınmış fotoğraflardan anlaşılan Germania Han, arsası nedeniyle ikizkenarlı bir üçgen şeklinde olup, meydana bakan kısmı daire şeklinde yumuşatılmış ve kubbeli bir kule şeklinde sonuçlandırılmıştır. Simetrik bir anlayışla ele alınan cephelerden zemin kat ile dört ve beşinci katlar, barok etkili mimari unsurlarla donatılmıştır (Foto 12, 13).

Kubbeli silindirik meydan cephesi, Batı’da özellikle saray ve şato mimarisinde sıkça görülen bir uygulamadır. Bu uygulama, 19. yy da büyük şehir meydanlarına bakan gösterişli binaların köşelerinde de yaygın bir kullanım görmüştür. Jasmund’un daha küçük ölçekte ve sade olarak ilk denemesini Rumeli Hanı’nda yaptığı bu köşe kubbesi uygulaması, binanın en çok tartışılan kısmıdır.⁵¹

Bıraktığı ağır etki nedeniyle Germania Han binasını, orta Avrupa mimari anlayışının İstanbul’daki yeni bir örneği olarak değerlendirebiliriz. Ancak özellikle

⁴⁹ 19. yy sonlarında, Batı’da olduğu gibi, ticaretin gelişmesi ile başkent İstanbul’da da sanayi kuruluşları, büyük şirket ve banka binaları ve iş hanları yapılmaya başlar. Önemli kira gelirlerinin elde edildiği han binaları önce yabancılar ve yerli zenginler sonra da devlet tarafından yapılmıştır. Özellikle II. Abdülhamit devrinde Almanya ile gelişen ticari ilişkiler neticesinde önce Deutsche Bank Galata-Yüksek Kaldırım başında bir şube açmış, daha sonra da Şarkta faaliyette bulunmak için kurulan Deutsche Orientbank Eminönü-Sultan Hamam’da bu Banka-Han binasını yaptırmıştır.

⁵⁰ Afife Batur, “Jasmund” mad. DBİA, C. 4, İstanbul 1994, s. 317. Metin Sözen, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Ankara 1984, s. 6.

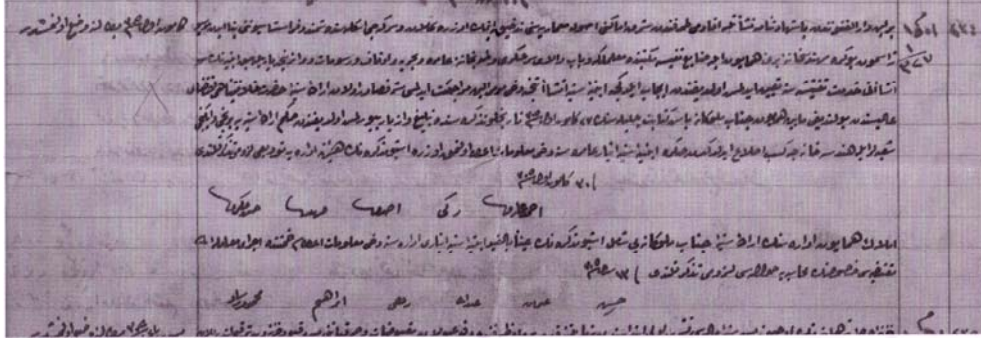
⁵¹ Barillari ve Godoli’ye göre Jasmund bu kısmın yapımında Donato Bramante’nin Roma-Montorio’da, Franziskaner Manastırı’nın avlusu içinde bulunan San Pietro ya da diğer adıyla Tempietto (1502)’sundan, ki bu kubbeli mini tapınak 17. ve 18. yy Londra ve Paris’teki bir kısım kubbeye de model olmuştur, esinlendiğini söylerler. Jasmund’un İtalya seyahatini hatırlayıp, bu mini tapınağı görme ihtimalini düşünürsek bu fikrin doğruluğunu kabul edebiliriz. Ancak, Jasmund’un uzun süre yaşadığı şehirlerdeki benzer kule örnekleri, örneğin; Rügen Adası’ndaki Ernst-Moritz-Arndt Kulesi (1877), Berlin’deki Alman ve Fransız Katedralleri’nin (1701-1705) kubbeli silindirik kuleleri, veya İstanbul’daki Galata Kulesi’nin de aynı etkiyi yapmış olabileceğini göz ardı etmemeliyiz. Hatta Raffael’in 1504 tarihli “Meryemim Evlenmesi” tablosunda arka plandaki tapınağı da bu gruba dâhil edebiliriz (Foto 14, 15). Diana Barillari-Ezlo Godoli, İstanbul 1900, İstanbul 1997, s. 19.

zemin katta tercih edilen tasarım öğeleri, Jasmund'un planlama safhasında dâhil olduğu Hannover Polis Hizmet Binası girişlerindeki tasarımlarla yakın benzerlikler gösterir. Bu öğelerin ilk örnekleri Fransız barok mimarisinde; Arc-et-Senans, Saline, 1774 ve Vaux-le Vicomte Sara'nın girişlerinde görülür.⁵² Bu durum mimarın Hannover'deki tasarımdan etkilendiğinin açık bir delilidir. Meydan cephesi ve köşe kulesi özellikleri ile Germania Han, hemen yakınında bulunan ve Jasmund'un öğrencisi Mimar Kemalettin tarafından yapılan I. ve IV. Vakıf Hanlarına da etki etmiştir.⁵³

Sonuç olarak mimar Jasmund, Mühendis Mektebi ve Akademide yetiştirdiği öğrenciler, denetlediği inşaatlar, bakanlıklara ve Saraya yaptığı danışmanlıklar yanında, çoğu batı karakterli olmak üzere, pek çok resmi ve sivil mimari esere imza atarak İstanbul'un mimari dokusuna renk katmıştır. Ancak İstanbul'daki mimari tasarımlarında özellikle Almanya'da yapımında görev aldığı binaların plan ve mimari stillerinden etkilendiği ve bu etkiyi yapılarına yansıttığı gözlemlenir. Bu anlamda Arap-Mağrip sentezli! Sirkeci Garı haricinde, bilinen çok fazla özgün tasarımı görülmez. Bu stilistik değerlendirmeler dışında Jasmund, öğrencisi Mimar Kemalettin'in hamisi olarak da Türk mimarisinin gelişimine, dolaylı da olsa, katkı sağlamıştır. Bilhassa seçmecî anlayışı ile Kemalettin Bey üzerinde bıraktığı etkilerle Türk mimarisinde "neo-Ottoman", ya da bir başka ifadeyle "Ulusal Mimarlık Akımı"nın oluşumuna öncülük ederek, Türk sanatında derin izler bırakmıştır.

⁵² Rolf Toman (Editör), Die Kunst des Baroks: Architektur-Skulptur-Malerei, Köln 1997, s. 150, 153.

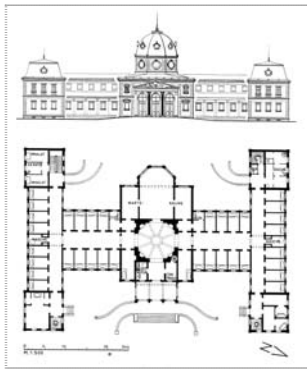
⁵³ Yıldırım Yavuz, Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi, Ankara 1981, s. 35.

Belge No 1: TBMM Milli Saraylar Arşivi, Jasmund'un Görevlendirilmesine Dair Belge

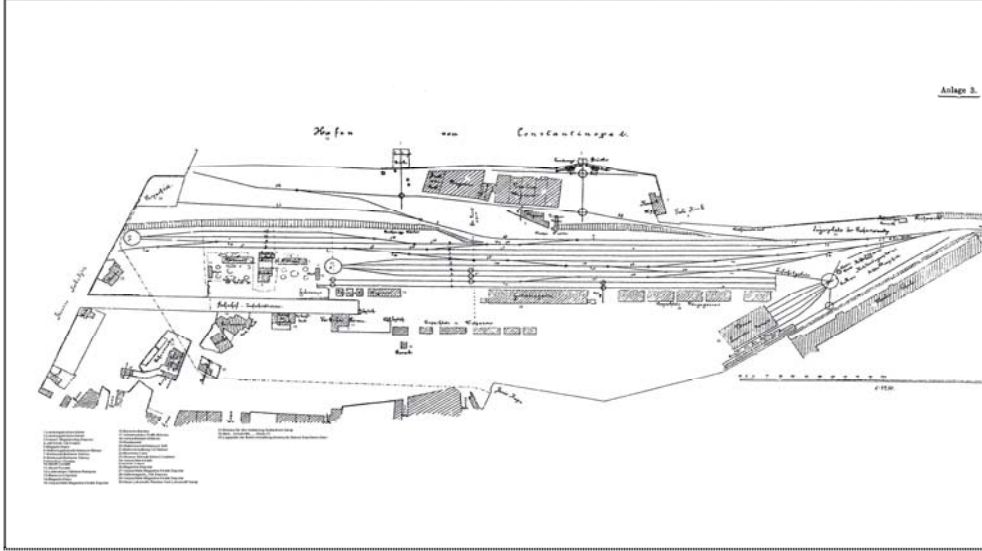
Foto 1: Prusya Kültür Bakanlığı Binası (Hildebrandt'tan)

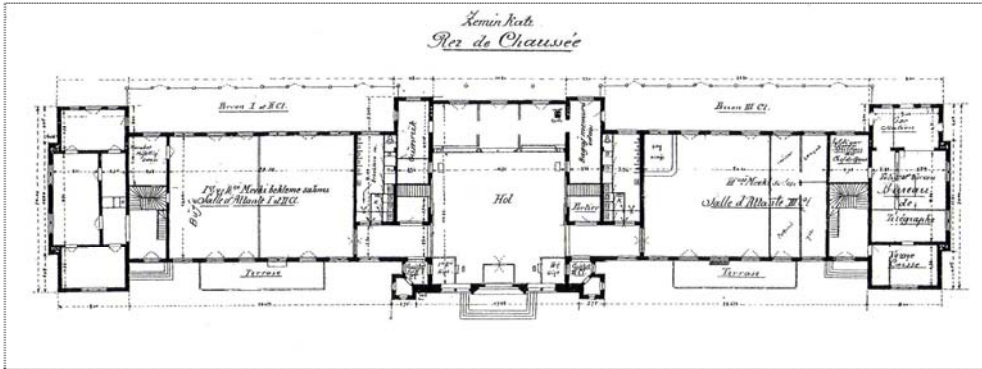
Çizim 1: Bad Oeynhausen IV Nolu Kaplıca Binası(Köster'den)

Foto 2: Bad Oeynhausen- IV Nolu Kaplıca Binası (M.Yavuz)

Çizim 2: Sirkeci İstasyonu Vaziyet Planı (Archiv für Eisenbahnwesen 1882)

Çizim 3: Sirkeci Garı Zeminkat Planı (TCDD)

Foto 3: Sirkeci Garı (M.Yavuz)

Foto 4: Moltke Anıtı (İ.A.A.E.)

Foto 5: Sarayburnu Antrepo (Anonim)

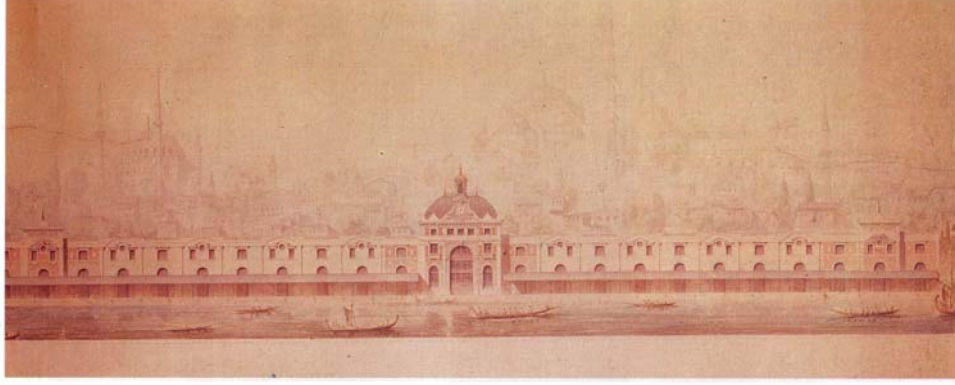

Foto 6: Pars Tuğlacı'ya Göre Sarayburnu Antrepo'su! (P.Tuğlacı)

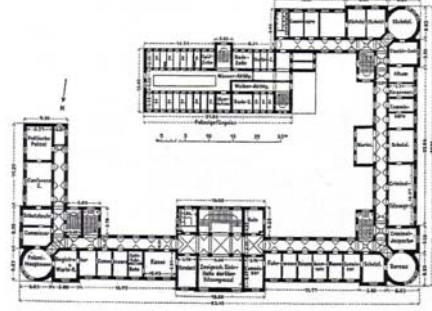
Foto 7: Rumeli Hanı (M.Yavuz)

Foto 8: Rumeli Hanı, Köşe Kubbesi (M.Yavuz)

Foto 9: Hannover-Polis Hizmet Binası

Çizim 4: Hannover-Polis Hizmet Binası
Zeminkat Planı (Kokkelink'ten)

Foto 10: Ragıp Paşa Köşkü (Y.Demiriz)

Foto 11: Tevhide Hanım Köşkü (M.Yavuz)

Foto 12: Germania Han (M.Yavuz)

Foto 11: Germania Han, Köşe Kubbesi
(M.Yavuz)

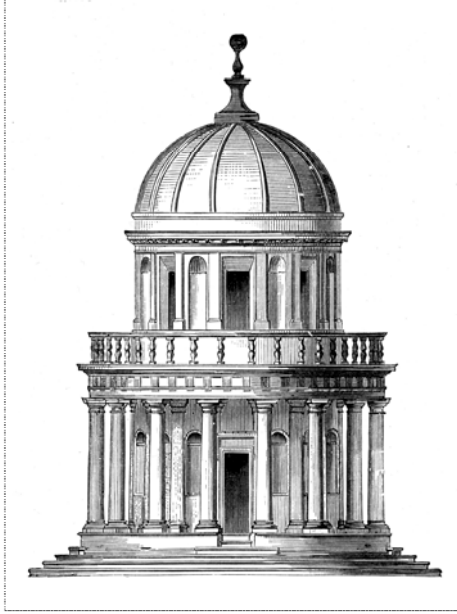

Foto 14: D. Bramante, Tempietto

Foto 15: Raffael, Meryemin Evlenmesi